

Cumhuriyet'ten Günümüze Büyük Depremler ve Konut Politikaları¹

İpek Sürmeli Söğüt²

Özet

Türkiye, jeolojik konumu nedeniyle tarih boyunca birçok büyük depremle karşı karşıya kalmıştır. Bu depremler sonucunda ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri ise barınma ihtiyacıdır. Cumhuriyet'ten günümüze uygulanan konut politikalarının, depremlerden önce tedbir almak yerine, genellikle felaket sonrasında devreye girdiği görülmektedir. Deprem sonrası barınma sorunu genellikle konteyner, çadır, prefabrik evler ve kira yardımları gibi geçici çözümlerle hafifletilmeye çalışılmaktadır. Ancak, ev sahibi olmayan depremzedeler bu süreçte daha büyük sıkıntılar yaşamaktadır ve deprem sonrası konut krizinin derinleşmesine sebep olmaktadır.

1999 Marmara Depremi'nin ardından bazı yasal düzenlemeler yapılmış olsa da, konut sorunu etkin bir şekilde çözülememiştir. 2012'de çıkarılan ve Kentsel Dönüşüm Kanunu olarak bilinen 6306 Sayılı Kanun ile 2023'te Kahramanmaraş depremleri sonrası kabul edilen yeni kanun değişiklikleri, topluma fayda sağlamaktan ziyade, belirli kesimlerin rant elde etmesine yönelik eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin konut politikalarının etkinliği ve adaleti üzerine derin soruları gündeme getirmektedir.

1. Giriş

Türkiye, jeolojik konumu nedeniyle Kuzey Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Batı Anadolu deprem kuşakları üzerinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye yüzölçümünün %42'si birinci deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır (ahder.org, 2010). Tarih boyunca pek çok kez deprem felaketi ile karşılaşan Türkiye'nin birinci deprem kuşağı üzerinde bulunması gelecekte de depremler ile karşılaşacağının önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte deprem felaketi

- 1 Bu çalışma, 22-24 Kasım 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 8. Kent Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoglu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ipeksurmeli@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2402-590X

yaşanmadan önce alınacak önlemlerle deprem felaketinin yıkıcı etkilerini en aza indirmek mümkündür. Çünkü yaşanan deprem felaketleri sonrasında yıkılan veya hasar gören binalar, depremzedelerin ciddi bir barınma sorunuyla karşılaşmasına neden olmaktadır. Cumhuriyet'ten günümüze Türkiye'de uygulanan konut politikalarının, afet risk yönetimi çerçevesinde proaktif önlemler almaktan ziyade, kriz yönetimi anlayışıyla felaketler sonrası devreye sokulduğu gözlemlenmektedir. Deprem gibi afetler karşısında riskin azaltılması ve yönetilmesine yönelik uzun vadeli planlama ve hazırlık eksikliği, konut politikalarının genellikle reaktif bir yaklaşıma dayanmasına yol açmıştır. Bu durum, depremler öncesinde gerekli önleyici tedbirlerin alınmaması ve yapı stokunun güçlendirilmemesi sonucunda, felaket sonrası barınma krizlerinin derinleşmesine neden olmuştur. Kriz yönetimi kapsamında, acil barınma ihtiyacı konteynerler, çadırlar, prefabrik yapılar ve kısa süreli kira yardımları ile geçici olarak çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak bu yaklaşım, afet risk yönetiminin bütüncül ve sürdürülebilir stratejilere dayanmaması nedeniyle, uzun vadede kalıcı konut politikalarının geliştirilmesini engellemektedir. 2011'de Van'da yaşanan depremden sonra 2012 yılında Kentsel Dönüşüm Kanunu olarak bilinen *6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*'un yürürlüğe girmesi olumlu bir gelişme olarak görülse de deprem riski bulunan binaların yıkılıp yeniden yapılması amacını taşıyan bu kanun, uygulamada gerçekte afet riski taşıyan alanlardan ziyade rant elde edilmek istenen alanların dönüştürülmesi şeklinde vuku bulmuştur. Benzer şekilde, 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin ardından kabul edilen "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi"nin de, afet sonrası barınma sorunlarına bütüncül çözümler üretmek yerine, belirli çıkar gruplarına rant sağlayan düzenlemeler içerdiği eleştirileri gündeme gelmiştir. Bu kanunun toplumsal fayda yaratma amacından saparak, konut krizi ve deprem sonrası yeniden inşa süreçlerinde adaletsizlikleri derinleştirdiği ve kaynakların belli kesimlerin çıkarlarına yönlendirildiği iddiaları öne çıkmaktadır.

Konutun insani bir gereksinim ve hak olmasının dışında ekonomik bir yönü de mevcuttur. İnşaat sektörü başta olmak üzere buna bağlı birçok sektörle birlikte ekonominin lokomotif sektörlerinden birini konut sektörü oluşturmaktadır. Emek yoğun özelliği ile istihdam aracı da olan konut, ekonomi açısından önemli bir kamu politikası alanıdır. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren yönetimler, konut sorununa farklı dönemlerde farklı politikalar üretmişlerdir (Ulusoy, 2020: 87-88). 1923-1950 arası dönem, ulus devletleşme sürecinde Ankara'nın başkent olması ile devlet memurlarının konut sorununa yönelik politika üretilen döneme, 1950-1980 yılları arası ise tarımda makineleşmeye geçilmesi ile

kırdan kente göçün artması sonucu ortaya çıkan kentleşmeye çözüm olarak konut politikalarının şekillenmesine işaret eder (Çoban, 2012: 77-83). 1980'li yıllardan sonra devlet, neoliberal politikalar ile konut üretiminden büyük oranda çekilerek kanuni düzenlemeler ile piyasa için konut üretir hale gelmiştir (Polat ve Kartal, 2018: 64). Bu dönemde piyasa mekanizmalarının ön plana çıktığı bir konut düzeni hâkim olmuştur. Bu durum depremler sonrası konut politikasına da yansımıştır.

Türkiye'de konut piyasasının temel konut üreticilerini kamu (TOKİ vb., yerel yönetimler) ile özel sektör oluşturmaktadır (Uğurlar, Özelçi Ecerel ve Gürel Üçer, 2018: 804). 2003 yılında yapılan düzenlemelerle yetki alanı genişleyen TOKİ'ye afet konutları üretme yetkisi de verilmiştir. Ancak neoliberal politikaların etkisiyle gerek kamu gerekse özel sektör tarafından üretilen konutların kar maksimizasyonu nedeniyle düşük gelirli kesimlerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ya da talebin arzı aşmasıyla ortaya çıkan fiyat artışı neticesinde orta ve düşük gelirli kesimlerin konut bulmada ve güvenli barınmada zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır ve düşük gelirli kesimleri konut piyasasında dezavantajlı hâle getirmektedir.

Çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde yaşanan büyük depremler ve uygulanan konut politikaları ile yaşanan konut krizini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada; Cumhuriyet tarihinin hemen başında meydana gelen 1924 Erzurum Depremi ve ciddi can ve mal kayıplarına sebep olmaları nedeniyle 1939 Erzincan Depremi, 1992 Erzincan Depremi, 1999 Marmara Depremleri, 2011 Van Depremi ve son olarak yaşadığımız 2023 Kahramanmaraş Depremleri ile uygulanan konut politikaları incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma, geçmiş deneyimlerin ışığında, gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel depremlerle mücadelede daha etkili ve sürdürülebilir konut politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunması nedeniyle öneme sahiptir.

Çalışma, Türkiye'de Cumhuriyet'ten günümüze depremzedelerin barınma sorununun incelenmesini ele aldığından çalışmada literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu sebeple konuya ilişkin makale, kitap, gazete, rapor ve istatistiki verilerden yararlanılmıştır. Tarihi bir akış içerisinde deprem felaketleriyle mücadeleye ilişkin konut politikaları ile ilgili kanuni düzenlemelere de yer verilmiştir. Deprem, konut, barınma, geçici barınma, kalıcı yerleşmeler anahtar kelimeleri ile literatür taranmıştır. Cumhuriyet'ten bugüne kadar yaşanan depremlerle ilgili olarak Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü veri tabanı başta olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı web sitesinden veri toplanmıştır. Depremlerin büyüklüğünün 7

civarı olması ile yıkılan bina sayısının fazla olması örneklemin seçilmesindeki etkenlerdir.

2. Depremler ve Konut Politikaları

Volkanik faaliyetlerinin ya da tektonik kuvvetlerin etkisiyle yer kabuğunun kırılması neticesinde ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar şeklinde yayılarak yeryüzünü ve geçtiği ortamı kuvvetle sarsması olayına deprem denilmektedir (afad.gov.tr). Depremler, şiddet derecelerine göre sınıflandırılacak olursa, şiddetli depremlerin olduğu bölgeler, hafif deprem sahaları ve depremsiz ya da zararsız çok hafif deprem bölgeleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Türkiye ise şiddetli depremlerin olduğu bölgeler arasında yer almaktadır (Sür, 1993: 53-54). Ayrıca Türkiye, Azor Adaları'ndan başlayarak Güneydoğu Asya'ya değin uzanan Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır (Özmen ve Nurlu, 1999: 32). Türkiye'nin ülke yüzölçümünün %42'si birinci deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır ve aktif bir tektonik yapı içerisinde bulunmaktadır (Akyıldız, Şafak, Özcan ve Sert, 2023: 5). Aşağıdaki tablo 1'de çalışmada yer verilen depremler büyüklüğü, hayatını kaybeden, yaralı, yıkılan bina sayısı gösterilmiştir. 1992 Erzincan Depremi ile 1999 Düzce Depremi'nde yıkılan bina sayısı ile ilgili net bir veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 1. Cumhuriyet'ten Günümüze Yaşanan Büyük Depremler ile İlgili İstatistikî Veriler

Depremler	Büyüklük	Hayatını Kaybeden	Yaralı Sayısı	Yıkılan Bina Sayısı
1924 Erzurum Depremi	6,8	212	720	6.300
1939 Erzincan Depremi	7,9	32.968	100.000	116.720
1992 Erzincan Depremi	6,8	653	3.850	-
1999 Gölcük Depremi	7,8	18.873	48.901	73.342
1999 Düzce Depremi	7,5	845	4.948	-
2011 Van Depremi	7,2	604	1.673	17.005
2023 Kahramanmaraş Depremi	7,7 ve 7,6	50.783	115.353	37.984

(Ergünay ve Özmen, 2013: 2; Ergünay, 2011: 2; koeri.boun.edu.tr, 2023; T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1993: 3

Cumhuriyet tarihinde ilk olarak 13 Eylül 1924 tarihinde yaşanan Erzurum depremi ile afetlerde gelişen olaylara müdahalede iş birliği, kurumsal yapılanma ve koordinasyonun önemi belgelenmiştir. 212 kişinin hayatını kaybettiği, 720 kişinin yaralandığı, 6300 yapının yıkılıp kullanılamaz bir hale geldiği bu depremde Türkiye, yıllardır süren savaş ve işgallerden yeni çıkmıştı ve bu konu

ile ilgili herhangi bir kanuni düzenlemeye sahip değildi. Atatürk o dönemde deprem bölgesine giderek yerel yöneticilerle yapılması gerekenleri planlamış ve hükümetten gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmasını istemiştir. Hükümet, Mustafa Kemal Atatürk'ün önerilerini kapsayan bir kararname çıkarmıştır. Başkanlığını Vali'nin yaptığı belediye başkanı, bölgedeki komutanlar ile kentteki kamu kuruluşlarının yetkililerinin katıldığı “Deprem Felaketzedeleri Komisyonu” oluşturulmuştur. Kararnameye göre, depremzedeler için zeminlik ve evlerin yapılması, IX. Kolordu birliklerinden 1000 erin üç istihkâm taburu ile yapılacak olan zeminlik ve evlerin inşasında görevlendirilmesi, IX. Kolordu'nun Sarıkamış ormanlarından inşaatlarda kullanılmak üzere ağaç kesip kereste haline getirmek için görevlendirilmesi, kendisi evini yapmak isteyenlere her türlü inşaat desteğinin sağlanması konuları ele alınmıştır (Ergünay, 2011: 2).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından 1940'lı yılların ortalarına değin doğal afetlere yönelik iyileştirme ve müdahale faaliyetleri “Türkiye Kızılay Derneği” aracılığıyla yürütülmüştür. Arama kurtarma çalışmaları bu dönemde askeri birlikler ve yerel halk tarafından sürdürülmüş, depremden etkilenen halkın gereksinimleri ise Kızılay bünyesinde bulundurulmuş imdat komitelerince giderilmiştir. Kızılay'ın organize ettiği komiteler aracılığı ile Valilerin başkanlığında kısa ve uzun süreli iyileştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetleri gerçekleştirmek için gereken finansal destek ise merkezi hükümetçe aktarılan kaynaklar ile yardımlar ve iç ve dış bağışlardır (Gökçe ve Tetik, 2012).

27 Aralık 1939 tarihinde Erzincan'da yaşanan depremde 32.968 kişi hayatını kaybetmiş, 116.720 bina yıkılmıştır (koeri.boun.edu.tr, 2023). Yaşanan şiddetli deprem nedeniyle Erzincan dışında birçok kentte de önemli derecede hasar oluşmuş ve çok sayıda kişi enkaz altında kalmıştır. Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli'nin durumu özetleyen raporunda sağ kurtulanların kapalı yerlere yerleştirilemediği için sağlık durumlarının tehlikede olduğu belirtilmiştir. Ankara'da depremin durumu ve boyutu anlaşıncı TBMM Reisi Abdülhalik Renda başkanlığında bir “Milli Yardım Komitesi” oluşturulmuştur. Erzincan ve depremden etkilenen civar kentlere çadır, battaniye, kıyafet ve nakdi yardım gönderilmiştir. Milli Yardım Komitesine yapılan yardımlar da Kızılay'a aktarılmıştır. Alınacak tedbirlerin başında mevsimin kış olmasından dolayı depremzedelerin yıkılmamış evlerde misafir olarak barındırılması ve bu mümkün değilse en yakın depremden zarar görmemiş kent, kasaba ve köylere depremzedelerin nakledilmesi gelmektedir (Yüksel, 2001: 251-256). Deprem sonrası geçici yerleşmelerin bir plan program dâhilinde olmadığı depremzedelerin depremden zarar görmemiş yerlere göndermekle barınmalarının sağlandığı anlaşılmaktadır.

1939'da yaşanan 7,9 büyüklüğündeki Erzincan Depremi sonrası Erzincan'ın ilk imar planı yapılmıştır. Erzincan'ın Fırat Nehri ve demiryolunun güneyinde kalan alan eski yerleşim alanı iken bu depremten sonra kent, demiryolunun kuzey ve kuzeydoğusuna taşınmış, geçici iskân alanı olarak isimlendirilen bu alana prefabrike evler yapılmıştır (Gökçe ve Tetik, 2012). Depremzedelerin farklı yerlere gönderilerek iskân edilmesinin tek artısı kentte inşaat sürecinin hızlı bir şekilde ilerlemesini sağlamış, yeni kurulacak kentin imar ve inşâ süreci hızlanmıştır (Haçın, 2014).

Depremden bir yıl sonra 3 km karelik Trabzon şosesi alanına birer katlı barakalar yapılmıştır. Kızılay cemiyeti tarafından kurulan bu alana 11 bin kişilik nüfus yerleştirilmiştir. Kızılay mahallesinde de 30 adet dörder daireli memur konutları da yaptırılmıştır. Böylece depremzedelerin çadır hayatı da sona ermiştir (Akşam Gazetesi, 1940: 6). 1939 depremi sonrası Kızılay'ın aktif bir şekilde bu dönemde görev aldığı dikkat çekmektedir.

1940 yılında ilk deprem yönetmeliği yürürlüğe konmuştur (Soylu, 2017: 76). Depremlerin zararlarının azaltılmasına ilişkin çalışmalara Türkiye'de 1939 Erzincan Depremiyle ve 1942 Niksar-Erbaa, 1943 Adapazarı-Hendek, 1943 Tosya-Lâdik, 1944 Bolu-Gerede depremlerinin artarda olması ve çok sayıda can ve mal kayıplarının yaşanması neticesinde başlanmıştır. *4623 Sayılı Yersarsıntılarında Ervel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun* 1944 yılında yürürlüğe girmiştir ve Türkiye'de deprem riski ve tehlikesinin belirlenmesi, deprem zararlarının azaltılması hususunda merkezi ve yerel yönetimlerce nasıl örgütlenileceği, yapılaşma ile yerleşmelerin nasıl denetleneceğini ilk belirleyen kanuni düzenlemedir. Ancak bu kanun çıkarılmış olmasına rağmen yeterince uygulanamamıştır. Bu durumun nedeni ise büyük bir deprem gerçekleşikten ve deprem neticesinde beliren zararlar tanzim edildikten sonra zamanla bu konu üzerinde yeterince durulmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye, 1999 yılında yaşanan iki büyük deprem sonrası konunun önemini daha iyi anlamıştır. *4623 Sayılı Kanun*'un ilk maddesi gereğince 1945 yılında ilk resmi "Yersarsıntıları Bölgeleri Haritası" çıkarılmıştır (Özmen, 2012: 44; Türkoğlu, 2001: 146). 1947, 1948, 1963, 1972 yıllarında deprem tehlike haritaları güncellenmiştir. 1959 yılında bugün halen yürürlükte olan ve kısaca Afetler Kanunu olarak bilinen *7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* çıkarılmıştır (Tercan, 2018: 106-110). *7269 Sayılı Kanun* yaşanan her bir afetten sonra yayınlanan özel kanunlardan ziyade bütüncül bir yaklaşımla afetlere yönelmeyi ve afetler yaşanmadan önce idarenin yapması gerekenleri sağladığından afet sonrası yaşanan etkileri en aza indirmeyi amaçlayan bir kanundur (Ersöz, 2023: 488).

13 Mart 1992 yılında 1939 Erzincan Depremi kadar olmasa da Erzincan'da 6,8 büyüklüğünde 653 kişinin hayatını kaybettiği, 850'si hastanede tedavi olması gereken 3850 kişinin yaralandığı 3 Trilyon TL'yi aşan bir ekonomik kayba neden olan deprem yaşanmıştır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1993: 3). 44.671 konuttan %30'u ağır hasara, %20'si ise orta hasara uğramış, %13'ü ise yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Yardım çalışmaları depremin hafta sonu yaşanması, demir ve karayolunun hasara uğraması ve kış şartlarında eksi 15 derece soğuk gibi koşullar nedeniyle aksamıştır. Bu durum barınak sorununu iyice artırmış ve geçici barınmayı sağlayan çadırların eksikliği fark edilen ilk sorun olmuştur. 50.000 aile çadıra ihtiyaç duymaktayken ilk ay kente sadece 20.000 çadır getirilebilmiş ve çadır dağıtım merkezlerinde yaşanan kargaşa yalnızca askeri kuvvetlerle engellenebilmiştir. Bu durum karşısında Kızılay çadır dağıtım görevini Valiliğe devretmiştir. Çünkü sorun, Kızılay'ın çadır stokundaki eksiklikten kaynaklanmaktadır (Gökçe ve Tetik, 2012).

Depremden sonra emniyet görevlileri, eğitim ve sağlık çalışanlarının büyük bir kısmı başka kentlere tayin istemişlerdir. Erzincan'da barınma sorununun giderilmemiş olmaması ve hizmetlerin kesintiye uğramış olması nedeniyle bu talepleri kabul görmüş ancak yerlerine yakın zamanda kimse gelmediği için bu hizmetlerde aksamalar görülmüştür. Ülke ekonomik anlamda darboğazda olduğundan Afetler Fonu deprem sonrası ortaya çıkan yıkımı karşılamaya yetmemiştir. 1992 Erzincan Depremi'nden sonra Dünya Bankası'nın verdiği krediler başta olmak üzere büyük afetler sonrasında yabancı kaynak kullanımı yaygın hale gelmiştir. 1995 yılı sonuna kadar da TOKİ tarafından arıtma, atık su, çöp depolama, kooperatif konutlar, kentsel altyapı, hastane, işyeri, ahır, hayvan temini gibi işlerin %99'u tamamlanmıştır (Şengün, 2016: 863-865).

Bakanlık, binaları güçlendirme ve depreme dayanıklı inşaat işleri için İTÜ ve ODTÜ ile protokoller yapmıştır. Üniversitelerin uygulama sürecine girmiş olması bu projelerde çalışan elemanlarda önemli bir bilgi birikimi ve deneyim sağlamıştır. 7269 Sayılı kanunun hak sahipliğini tanımlamada, orta hasarlı binaları güçlendirmede, kiracıların sorunları çözmede yetersiz kaldığı anlaşıncı 1992 yılında 3838 Sayılı Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Kanunun 2. Maddesinde:

Deprem nedeniyle hasar gören,

a) İskân ruhsatı alınmış binalara ait 13.3.1992 tarihinden önce resmi şekilde düzenlenmiş satış vaadi senedine veya noterlikçe düzenlenmiş satış senedine sahip olanlara,

b) Fiilen oturulmasına rağmen iskân ruhsatı alınmamış konut sahipleri ile konut kooperatiflerinin üyelerine yalnız bir kooperatif ve bir tek üyelik için,

c) Ahır ve samanlık sahiplerine,

d) İşyeri sahiplerine,

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda belirtilen borçlandırma ve kredilendirme usulleri çerçevesinde hak sahipliği tanınmıştır (Kıral, 2001: 14).

1992 Erzincan Depremi sonrasında 7269 Sayılı kanunda yapılan bazı değişikliklerle yetinilmiş, konut politikasında kalıcı bir değişikliğe gidilmemiştir. Pek çok raporda zorunlu deprem sigortasının tüm konutlara yapılması gerektiği ve denetim mekanizmalarının eksikliği tartışılmış ancak 1999 Marmara depremlerine kadar kalıcı çözümlere gidilmemiştir (Soylu, 2017: 86).

1972 yılından beri yürürlükte olan Deprem Bölgeleri Haritası 1996 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından güncellenmiştir (Özmen ve Nurlu, 1999: 32). 1996 yılında ayrıca Deprem Zararlarının Azaltılmasına İlişkin Araştırma Merkezi kurulmuştur (Soylu, 2017: 87). Türkiye’de afet ile ilgili politikalar 1990’ların sonlarına kadar afet yaşandıktan sonra çalışmaların yapıldığı reaktif-yara sarma politikaları şeklindedir. Afetleri önlemeye yönelik çalışmaların önem kazanıp yoğunluk verildiği politikalar ise 1999 Marmara Depremleri sonrasına rastlamaktadır (Tercan, 2018: 108).

17 Ağustos 1999 tarihinde gece 03.02’de Kocaeli-Gölcük’te 7,8 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Deprem İzmit, Sakarya, Yalova ile İstanbul, Bursa ve Eskişehir kentlerinin bir kısımlarında da can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Henüz bu depremin etkisi geçmeden 12 Kasım 1999 tarihinde Düzce’de 7,4 büyüklüğünde ikinci bir deprem daha gerçekleşmiştir. Kızılay, diğer kurum ve kuruluşlar, yardım ve hibelerle depremzedelere 162 çadır kenti kurulmuş, 165.239 çadır dağıtılmıştır. Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile özel sektör ve bazı ülkelerden 39.253 prefabrike konut hibe olarak gelmiştir. Ayrıca farklı Bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşlarının sosyal tesislerinde de bazı depremzedelerin geçici olarak barındırılması sağlanmıştır (Gökçe ve Tetik, 2012).

17 Ağustos 1999’da yaşanan deprem sonrasında evleri yıkılanlar için birçok konut projesi yapılmıştır. Hasar tespit çalışmalarının tamamlanmasının ardından barınma sorununu gidermeye yönelik çadır, prefabrik binalar ve kalıcı konutları içeren üç aşamadan oluşan bir plan hayata geçirilmiştir. Çadır kentlerde ve prefabrik konutlarda depremzedeler yıllarca yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Hak sahibi olan depremzedeler Başbakanlığa bağlı Proje Uygulama Birimi, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve Dünya Bankası tarafından yapılan konutlara

peyderpey yerleşmişlerdir. Hak sahibi olan depremzedeler uzun vadeli ödeme planlarının altına imza atarak yeni evlerine kavuşmuşlar, hak sahibi olmayanlar ise kısa bir süre kira yardımı aldıktan sonra kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakılmışlardır. Kirasını zamanında ödeyemeyenlerin ise on beş gün içerisinde konutu boşaltması istenmiştir. Örneğin, konu zorunlu tahliyelerden dolayı yargıya taşınınca Arızlı Deprem Konutları'nın 2/b arazileri üzerine inşa edilmiş olduğu ve tapularının olmadığı anlaşılmıştır (Bilecen, 2021: 48-49). Üzerlerinden yaşadıkları deprem şokunu atamayan depremzedelerin kaçak yapılara yerleştirilmesi kararı ve uygulaması deprem sonrası konut politikalarının ne denli rasyonellikten uzak olduğunu önemli bir göstergesidir.

Deprem sonrası yapılan konutların yer seçiminde yapılan hatalardan dolayı konutlar depremzedelerin ihtiyaçlarına cevap vermediğinden konutların bir kısmı da boş kalmıştır (TMMOB, 2010: 11).

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Plan'da 1999 Marmara depremlerinden çıkarılan dersler neticesinde kaçak yapılaşma ile çarpık kentleşme sorun alanları olarak ele alınmıştır, yapı güvenliği ve denetimin sağlanması önlem olarak belirtilmiştir. Ancak yapı denetiminin ³ çeşitli nedenlerle sağlanamadığı görülmektedir. Ruhsat alınmadan kaçak yapı olarak nitelendirilen binalar konut stoku içerisinde büyük bir orana sahiptir. Oturma izni alınmadan oturlan bu konutlara belediyeler tarafından çeşitli altyapı hizmetleri de sağlanmıştır. Ayrıca 2003 yılından itibaren bu plan döneminde Hükümetlerin Acil Eylem Planları kapsamında TOKİ'ye kentsel dönüşüm ve yenileme programları dâhilinde konut üretim görevi verilmiştir (Komisyon Raporu, Ulusoy ve Keleş, 2012: 12). 1999 yılında yaşanan depremlerden sonra deprem yönetmelikleri değiştirilmiş ve inşaatların denetimi için şirketler kurulmuş olmasına rağmen 2023 Kahramanmaraş depremi bu konularda hayal kırıklığına uğratmıştır (Tekeli, 2023: 96).

23 Ekim 2011 tarihinde Van'da saat 13.41'de meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremde 1673 kişi yaralanmış, 604 kişi hayatını kaybetmiş, 38.515 konut ise ağır hasar görmüş ya da yıkılmıştır (Ergünay ve Özmen, 2013: 2). 2011 yılında Van'da yaşanan deprem sonrasında arama-kurtarma, ilk yardım ve müdahale çalışmalarının akabinde deprem bölgesine acil bir şekilde insani yardım desteği gönderilmiştir, deprem bölgesinde geçici iskân ve hak sahiplerinin tespiti ile hasar tespit çalışmaları kapsamında yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu süreçte, depremzede konutları için mali kaynak tahsis edilmiş, yeni yerleşimlerin yer temini ve planlaması, devir ve temlik yapılmıştır (Özkazanç, 2015). Deprem sonrası 150.000 kişi Van Toplum

3 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiş, pilot uygulamalar sonucunda 2011 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır (sbb.gov.tr, 2023: 22).

Merkezi'ne başvurmuş, bunların 25.000'i Türkiye'nin farklı kentlerindeki kamu misafırhanelerine yerleştirilmiştir. Yüksek gelirli aileler kendi imkânlarıyla farklı kentlere gitmiş, Van'da kalan depremzedeler ise çadırlara yerleştirilmiştir. Ancak çadırlar kış şartlarında yaşama için yeterli donanımına sahip değildir (ODTÜ Van Depremleri Raporu, 2011: 23-25). Konteyner kentler ise depremden üç ay sonra Ocak 2012'de kurulmaya başlamış, depremzedelerin konteyner kentlere yerleşmesi ise Mart 2012'de tamamlanmıştır (Özel, 2013: 25).

Depremden sonra yıkılan konut sayısı fazla olduğu için kentte var olan konut sorunu daha da artmıştır. Konut talebi artınca konut kiralari ve satış fiyatlarında da yüksek artışlar görülmüştür. Deprem sonrasında özel kesim ve TOKİ tarafından üretilen konutlarla depremzedelerin konut gereksinimi karşılanmaya çalışılmıştır. TOKİ konutlarının yapıldığı zeminlerin depreme dayanıklı yaşı ve sert kayalar üzerinde yapılmış olması konutları güvenilir kılmaktadır. Başta Edremit TOKİ konutları olmak üzere konut alanlarının fay hattı üzerinde konumlandırılması ise çelişkili bir durum oluşturmaktadır. TOKİ maliyeti düşük ve Türkiye'nin her kentinde standart niteliklere sahip konut üretimi gerçekleştirdiğinden yapılan konutlar az ve orta gelirli ailelere yönelik olmuştur. Bölgenin yerel mimari özellikleri ile iklim şartları göz önünde bulundurulmadan ticari kaygılarla seri üretim şeklinde üretilen konutlar kullanıcıların memnuniyeti bağlamında önemli sorunlar içermektedir (Yılmaz Şimşek, 2021: 768-771).

Türkiye'de 1999 Marmara Depremleri ile 2011 Van Depremi Türkiye'de afet yönetimi açısından dönüm noktasıdır. 2009 yılında tek çatı altında afet yönetimine ilişkin kurumsal yapıyı düzenleyen 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun vasıtasıyla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. Ancak 5902 Sayılı Kanun başta olmak üzere yapılan tüm düzenlemelere rağmen kurumsal anlamda dağınıklık ve belirsizlik devam etmiş, teşkilat yapıları sıkça değiştirilmiştir. Yer seçimlerine ilişkin jeoteknik ve jeolojik etüt raporlarını hazırlama yetkisi 5902 Sayılı Kanun'la Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'ndan alınıp AFAD Başkanlığı'na verilmiştir. 2011 yılında Bakanlığın adı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olunca AFAD'a verilen yetki kısmen Bakanlığa devredilmiştir. 2015 yılında AFAD Başkanlığı'nın koordinasyonunda Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) yürürlüğe girmiştir. Plan kapsamında kurulan 28 hizmet grubuna ilgili Bakanlıkların teşkilatlarına enkaz kaldırma, hasar tespiti, konut yapımı, yer seçimi konularında görevler vermiştir (Giyik, Oyguc ve Aniktar, 2022: 183). Afet yönetiminin kurumsal yapısındaki çok başlılık ve sıkça değişen görev tanımları deprem sonrası afet yönetiminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sekteye uğratmıştır. 2011 Van Depremi sonrası konut politikasının oluşturulması ve yürütülmesi sürecine yerel kurumlar etkin bir

şekilde dâhil edilememiştir. Merkezi ve yerel yönetimler arasındaki siyasi farklılık da süreci olumsuz etkilemiştir (Ertürk ve Topal, 2020: 863).

2012 yılında yürürlüğe giren Kentsel Dönüşüm Yasası olarak da bilinen 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Yasa amacı “afet riski altında bulunan alanların iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek...” olarak bilinse de rantsal dönüşümde kullanılan etkili bir araç olmuş ve dolayısıyla amacından uzaklaşmıştır (Tercan, 2018: 112).

2019 yılında Türkiye deprem haritası yenilenerek yürürlüğe girmiştir. Aynı Resmî Gazetede “Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği” de yayınlanarak uygulamaya girmiştir (afad.gov.tr, 2023). 103 Sayılı Kararname ile 9 Haziran 2022’de AFAD’ın teşkilat yapısı tekrar değiştirilmiştir. Merkez teşkilatı haricinde AFAD illerde doğrudan valiye bağlı olan İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ile 16 ilde var olan Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri aracılığıyla çalışmalarını yürütmektedir (sbb.gov.tr, 2023: 21).

2023 Kahramanmaraş depreminde binaların enkaz haline gelmesinin sebepleri yapılan incelemeler sonucunda binaların ömrü, bitişik nizamda inşa edilen binaların kat sayılarının farklılık göstermesi, inşa edilen yıllarda yürürlükte olan yönetmeliğe göre taşıyıcı sistem öğelerinin yapılmamış olması, inşaatta kullanılan malzemelerin kalitesizliği, temellerin oturduğu zeminlerin düşük taşıma kapasitesine sahip olması, kiriş ve kolonların en kesit boyutlarının ve donatı miktarlarının yetersiz kalması olarak belirlenmiştir (İTÜ Ön İnceleme Raporu, 2023: 3). Oysa Kahramanmaraş Valiliği 2020 İl Afet Risk Azaltma Planı’nda olası bir deprem durumunda yer altı su seviyesinin yüksek olduğu alanlarda sıvılaşma göstereceği belirtilmiştir. Ayrıca Plan’da 7,5 büyüklüğünde bir deprem senaryosu çalışması yapılmıştır. Olası bir deprem durumunda kentin büyük bir kısmının etkileneyeceği öngörülmüştür. Ancak 2023 Kahramanmaraş Depremi sonrası yaşananlar bu öngörülerin dikkate alınarak gereken tedbirlerin alınmadığını göstermiştir (kahramanmaras.afad.gov.tr, 2023: 43).

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki 11 kenti etkileyen depremde 50.783 kişi yaşamını yitirmiş, 115.353 kişi yaralanmış, 37.984 bina resmi rakamlara göre yıkılmıştır (AFAD|deprem.gov.tr, 20.10.2023). Deprem sonrası deprem bölgelerine ilişkin 126 Sayılı CBK yayımlanmıştır. Kararnamenin 2. Maddesinin 1. Fıkrasına göre depremzedelerin geçici ya da kalıcı iskân alanlarının tespitine ilişkin görev ve yetkiler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca saklı Bakanlık tarafından resen belirlenebilecektir. Gerekli görülmesi halinde Mera Kanunun ve Orman Kanunu’nun ek 16. maddesinde belirtilen alanlar kullanılabilir. Hayvancılık için son derece önemli olan ve gitgide yüzölçümü azalan meralar ile ormanların imara açılması doğru bir çözüm yolu değildir. Gerek 6 Şubat

depremlerinde gerekse daha önce yaşanan afetlerde mera, orman, tarım alanlarına yapılan binaların hasar görme durumlarının diğer araziler üzerindeki binalara göre daha fazla olduğu da tecrübe edilmiştir. Böyle bir zeminde afete dayanıklı bir teknolojiye bina yapmak maliyetli olacağından da dezavantaj oluşturmaktadır (Ersöz, 2023: 498). Kararnamenin 4. Maddesiyle 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun plan ve parselasyon ile ilgili işlemlerindeki askı, ilan, itirazlara ilişkin hükümleri devre dışı bırakılmıştır. Yaşadıkları evi, kenti kaybeden depremzedeler, sürece ilişkin bilgi edinme ve itiraz etme haklarını da yitirmişlerdir. Kararname ile tüm yetkilerin Bakanlıkta toplanmış olması yerel yönetimlerin de devre dışı kalması anlamına gelmektedir.

Deprem sonrası geçici barınma sorununu çözmek için deprem bölgesinden uzaklaşanlar hayırseverler tarafından açılan evlerde veya gittikleri kentlerin üniversite yurtlarında barınmışlardır. Tayin isteyip başka kente gelen depremzedeler ise geldikleri yerlerde ev kiralayıp ya da satın alıp barınma sorunlarına kalıcı çözüm getirebilmişlerdir. Deprem bölgesini terk edemeyenler ise konteynerlerde, çadırlarda ya da hasarlı konutlarında yaşamaya devam etmişlerdir (Sürmeli Söğüt, 2023). AFAD'ın yapmış olduğu basın açıklamasında deprem bölgesinden kendi imkânları veya Jandarma Genel Komutanlığı aracılığı ile tahliye olup diğer kentlere gidip valilik ve kaymakamlığa başvurarak kayıt yaptıranlar toplam 1.971.589 kişidir. Afet bölgesinde veya dışında çadır, GSB yurtları, kamu misafirhaneleri, MEB tesisleri, oteller, konteyner ve diğer tesislerde barınma imkânı sunulan kişi sayısı ise 1.915.687 kişidir (afad.gov.tr, 2023). Ancak örneğin Gaziantep Nurdağı'nda konteyner, çadır ve prefabrik yapılarda birimler arası mesafe şartlarına, minimum yol genişliklerine uyulmamış, ayrıca sayı ve kapasite olarak bu geçici barınma alanlarının depremzedelerin ihtiyaçlarını giderecek seviyede olmadığı anlaşılmıştır (Giyik, 2024: 123). Aşağıdaki fotoğraf 1 İskenderun'da yağış nedeniyle su alan çadırları fotoğraf 2 ise hasarlı evlerine giremeyen henüz bir çadıra da sahip olmadığı için derme çatma çadırlarda barınmaya çalışan aileleri ve durumun vahiyetini göstermektedir.

Foto 1. İskenderun'da depremden çadırlarını sağanak yağış vurdu!, DHA, 2023.

Samandağ'da hasarlı evlerine giremeyen depremzedelerin kimi derme çatma çadırlarda kalıyor kimi de araçlarında.

İKİ BÜYÜK DEPREMDEN BU YANA 13 GÜN GEÇTİ, BARINMA HÂLÂ SORUN

Samandağlı çadır tuvalet, su bekliyor

Depremde binlerce kişinin öldüğü, binlerce binanın yıkıldığı Hatay'ın Samandağ ilçesinde barınma, tuvalet ve su hâlâ büyük ihtiyaç. Derme çatma çadırdaki depremzedeler, 'İndirim olursa parayla konteyner alırsız' diyor

Foto 2. Samandağlı Çadır, Tuvalet, Su Bekliyor; G. Erci, Milliyet, 2023

Deprem sonrası 10 bin TL nakdi yardımın evleri hasar gören hane halklarına yapılacağı belirtilmiştir. Evi yıkılmış ya da acil bir şekilde yıkılması gereken, orta veya ağır hasarlı hane halklarına taşınma yardımı adı altında 15 bin TL yardım yapılacağı, bir yıllığına bunlardan mülk sahibi olanlara aylık 5 bin TL, kiracı olanlara ise aylık 3 bin TL kira yardımı yapılacaktır (sbb.gov.tr, 2023: 37). Ancak pandemi ve deprem sonrası yaşanan ekonomik kriz nedeniyle yapılan ödemeler ne taşınma ne de kira giderlerini karşılamaya yeterli değildir.

6 Şubat depremlerinin ardından kentsel dönüşüm süreçlerinin hızlandırılması amacıyla hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, 9 Kasım 2023 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kanun, 6360 sayılı kanun gibi, rant odaklı bir perspektif sergilemektedir. Rezerv yapı alanlarının kapsamının genişletilmesi, mülkiyet ve barınma haklarını olumsuz yönde etkileyebilir.

3. Sonuç ve Öneriler

Türkiye, yüzyılı aşkın süredir yaşadığı büyük depremler karşısında konut politikaları ve barınma çözümleri açısından ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Tarihsel süreç incelendiğinde, afet risk yönetiminde depremler öncesinde alınması gereken önleyici tedbirlerin genellikle ihmal edildiği, bu tedbirlerin yerine depremler sonrasında kriz yönetimi ekseninde geliştirilen politikaların devreye girdiği görülmektedir. Örneğin, 1939 Erzincan Depremi sonrasında Kızılay önemli bir rol üstlenmiş, ancak çadır stoku ve barınma ihtiyaçlarına yönelik eksiklikler her dönemde tekrar etmiştir. Bu durum, afet yönetimi ve konut politikasının geçici çözümlerle sınırlı kaldığını göstermektedir.

1944’te çıkarılan “Yersarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun” ve 1959’da yürürlüğe giren 7269 Sayılı Kanun gibi yasal düzenlemeler, deprem öncesi ve sonrası alınacak önlemleri içermesine rağmen, pratikte uygulamada zayıf kalmıştır. Sonuç olarak, her deprem felaketinde benzer sorunlar tekrarlanmış, kalıcı çözümler üretilmemiştir. 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından yapılan 375 Sayılı KHK değişiklikleri ise kentsel dönüşüm projeleri adı altında belirli kesimlere rant sağlama amacını taşıdığına dair eleştiriler almıştır. Bu tür düzenlemelerin, depremzedelerin barınma sorunlarını çözmekten çok, kentsel rantı artırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle 1980 sonrası neoliberal politikaların etkisiyle, Türkiye’de depremler sonrası konut piyasasında yaşanan arz-talep dengesizlikleri ve hızlı fiyat artışları,

kentsel dönüşüm projelerinin yükselmesiyle birleşmiştir. Bu süreçte sosyal konut üretimindeki yetersizlik dikkat çekmiş, mülk edinmeye yönelik politikalar ise deprem sonrası da devam etmiştir. Kiracılar ise bu barınma politikalarından dışlanmış, özellikle 2011 Van Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında kalıcı bir çözüm yerine kısa süreli kira yardımlarıyla geçici çözümler sunulmuştur. Bu durum, Türkiye’deki tüm kesimlerin barınma sorununa yönelik bütüncül ve adil politikaların geliştirilmediğini göstermektedir.

Deprem sonrası barınma çözümleri olarak sunulan konteynerler ve prefabrik yapılar, altyapı, sağlık, güvenlik ve hijyen sorunlarıyla birlikte gelmekte, depremzedelerin yaşam kalitesini ciddi şekilde etkilemektedir. Üstelik, bu tür geçici barınma koşulları sağlık sorunlarına yol açmakta, hatta hayati tehlikeler yaratabilmektedir. Kalıcı yerleşimlerde ise mülk sahibi-kiracı ayrımı yapılarak kiracılar dışlanmış, bu da barınma politikalarının adaletsizliğini artırmıştır.

Türkiye’de afet yönetimi ve konut politikaları arasındaki en önemli zorluklardan biri, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki siyasi ayrılıkların bu süreçleri olumsuz etkilemesidir. Özellikle büyük depremler sonrasında barınma sorunlarının çözümünde bu siyasi farklılıklar süreci yavaşlatmıştır. 1992 Erzincan Depremi örneğinde olduğu gibi, ekonomik sıkıntılar da bu sürecin yönetimini zorlaştırmış ve yabancı kaynak kullanımı yaygınlaşmıştır.

2009 yılında AFAD’ın kurulmasına kadar afet yönetiminde Kızılay önemli bir rol oynamış, ancak sonrasında Kızılay’ın geri planda kalmasıyla birlikte TOKİ deprem sonrası barınma sorunlarının çözümünde daha etkin bir konuma gelmiştir. 2003 yılından itibaren TOKİ, depremzedeler için konut üretiminde aktif bir rol üstlenmiş, ancak üretilen konutların özellikle alt ve orta gelir gruplarına yönelik düşük maliyetli yapılar olduğu ve bu yapıların depremzedelerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı görülmüştür.

Depremlerle mücadelede bina yapımı ve altyapıya ilişkin mühendislik ve teknik düzenleme mekanizmalarının yanı sıra, Türkiye’nin deprem sorununa yönelik alternatif bir yaklaşım da bütüncül bir konut politikasının hayata geçirilmesidir. Bu bütüncül konut politikası, konutun sosyal, ekonomik ve idari olmak üzere üç boyutunu da kapsamalıdır. Geçmiş depremlerden çıkarılan derslerin birçoğu, riski azaltmak için tepkisel ve kısa vadeli çözümlere bel bağlamaya devam etmektense, katılımcı bir sürece dayalı, uzun vadeli planı olan risk odaklı bir strateji geliştirmeye odaklanmanın kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede somut bazı politika önerileri sıralanmıştır:

Deprem Tehlike Azaltma Planlaması: Deprem tehlikesine dirençli bir toplum oluşturmak için her il, o ilin jeolojik ve sosyo-ekonomik koşullarını

dikkate alan ve 50-100 yıllık bir geleceği planlayan bir “Deprem Tehlike Azaltma Planı” hazırlamalıdır. Bu planlar, ildeki riskli bina stokunu sistematik olarak envanterlenmeli ve bu binaları daha depreme dayanıklı bir standarta yükseltmek için kademeli bir takvim geliştirmelidir. Planlar, acil toplanma ve geçici barınma yerlerini belirlemeli ve afet sonrası kentsel gelişim stratejilerini içermelidir.

Finansal Teşvik ve Caydırıcı Uygulamalar: Riskli olduğu tespit edilen binaların tüm sahipleri, binalarını güvenli bir standarda getirebilmeleri için düşük faizli, uzun vadeli kredilere, vergi indirimlerine ve hibelere erişebilmelidir. Öte yandan, denetimle tespit edilen ve iyileştirmek için süre verilen riskli binaların sahipleri, binalarını güçlendirmezse artan mali cezalara ve vergi yükümlülüklerine tabi tutulmalıdır.

Jeolojik Etüt Zorunluluğu Politikaları: Tüm alanlardaki yeni konut geliştirmeleri, inşa edilmeden önce bağımsız bir jeolojik ve jeoteknik etüte tabi tutulmalıdır. Bilinen fay hatları, heyelan ve sıvılaşma potansiyeli olan hiçbir alanda yapılaşmaya izin verilmemelidir. Mera ve orman alanları yapılaşmaya açılmamalı, bunun yerine mevcut kentsel boşluklar ve deprem hasarı potansiyeli daha düşük olan alanlar gelişim için teşvik edilmelidir.

Uygun Fiyatlı Konuta Erişimin Kolaylaştırılması: Makul fiyatlı kiralık konuta erişim, belediyeler ve TOKİ arasındaki ilişki aracılığıyla kamu sektörü tarafından sağlanmalıdır. Kentsel alanlarda, yüksek riskli bölgelerde ve aksi takdirde kendi evini kiralamaya veya satın almaya imkanı olmayan kişiler için sosyal konut stoku yaratılması, gerekli kiralık konut erişimini sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, bu stok büyük afetlerden sonra acil barınak olarak ayrılmalıdır.

Kiracı Haklarının Korunması: Büyük bir afetten sonra, afetle ilgili politikalarda mülk sahipleri ile mülk kiracıları arasındaki farklılıklar ortadan kaldırılmalıdır. Kiracılara uygulanması gereken afet sonrası haklar arasında kalıcı konut garantisi, uzun vadeli kira yardımı sağlanması ve sosyal konutlara yerleştirmede öncelik bulunmalıdır. Kira yardımı için ayrılan fonlar, toplumdaki kira seviyeleriyle tutarlı olmalı, enflasyona göre ayarlanmalı ve piyasaya uygun olmalıdır. Kira yardımı alınabilecek süre uzatılmalıdır.

Yerel İhtiyaçlara Uygun Konut Üretilmesi: Seri üretim konutların tasarımı, inşa edildikleri bölgelerin kendine özgü iklim, kültürel ve sosyoekonomik özelliklerini yansıtmalı ve bunlara cevap vermelidir. “Kutu” tasarımını izleyen seri üretim konutlar, birimi kullanan aileler arasındaki farklılıklara esneklik ve uyarlanabilirlik sağlamaz ve yerleşim alanına yeşil alan, sosyal hizmet tesisleri ve toplum tesislerinin dahil edilmesine imkan tanımaz.

Kurumsal Yapıların Yerelleştirilmesi ve Güçlendirilmesi: AFAD daha güçlü bir koordinatör role sahip olmalı, ancak imar, konut üretimi ve yer seçimi konularında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile uygulamaya yönelik sorumlulukların net bir şekilde sınırlandırılması da sağlanmalıdır. Örgüt yapısı ve iş tanımları da, personel ve kurum sürekli değişiminin önüne geçecek şekilde belirlenmelidir.

Yerel Yönetimin Ortaklığı/Güçlendirilmesi: Belediyelere, afet öncesi risk yönetimi ve afet sonrası yeniden inşa için daha fazla yetki, teknik kapasite ve kaynak verilmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının, meslek odalarının ve mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm ve hasar tespit çalışmalarına katılımı da zorunlu hale getirilmelidir.

Açık ve Hesap Verebilir Süreç: Tüm afet yönetimi faaliyetleri (kaynak tahsisi, sözleşme ihalesi ve yer seçimi kararları) açık ve şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Ayrıca, afetzedelerin bilgi edinme ve itiraz hakkı, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No. 126 kapsamındaki olağanüstü yollara bakılmaksızın korunmalıdır.

Zorunlu Deprem Sigortası (DASK): Tüm mülk sahipleri için yaygın olarak erişilebilir olmalı ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Primler coğrafi konum ve diğer risk faktörlerine dayalı olarak belirlenmelidir. Sigorta bedelleri, poliçe sahibinin yeterince yeniden inşa edebilmesi için yeterince yüksek olmalıdır. Tek bir poliçe kapsamındaki teminat tutarı da artırılmalıdır.

Konut finansmanına yönelik alternatif yöntemler: Konut sahipliği için kamu-özel-halk ortaklıkları, kiracının kirasının bir bölümünün mülkiyete dönüştürüldüğü modeller ve kooperatif mülkiyet modelleri gibi uygulamalar desteklenmeye ve yaygınlaştırmaya değerdir.

Geçici Barınma Standartlarının İyileştirilmesi: Çadır ve konteyner kentler, uluslararası insani yardım standartlarına uygun olarak kurulmalı; yeterli altyapı (su, kanalizasyon, elektrik), ısınma, sağlık hizmetleri, güvenlik ve sosyal alanlar sağlanmalıdır.

Kalıcı Konuta Geçişte Süreklilik: Geçici barınma alanlarındaki sosyal hizmet uzmanları ve şehir plancıları aracılığıyla, afetzedeler kalıcı konut süreçlerine hazırlanmalıdır. Hak kazanma süreçleri, arsa şekillişleri ve yerleştirme işlemleri adil ve şeffaf bir şekilde, insan onuruna yakışır koşullarda yürütülmelidir.

Psikososyal Desteğin Diğer Politikalarla Uyum: Tüm konut politikaları (geçici ve kalıcı), travma sonrası stres bozukluğu ile başa çıkmak için psikososyal destek mekanizmaları ile uyumlu hale getirilmelidir. Toplu konut alanlarında danışmanlık merkezleri ve topluluk oluşturma faaliyetleri rasyonel şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, depremler kaçınılmazdır, ancak neden oldukları sosyo-ekonomik ve fiziksel yıkımlar etkin politikalar ve kararlı uygulamalarla büyük ölçüde azaltılabilir. Türkiye'nin, kriz yönetiminden risk yönetimine evrilmesi, konutu bir rant aracı değil temel bir insan hakkı olarak gören, merkezi ve yerel aktörlerin uyum içinde çalıştığı, tüm vatandaşlarını kucaklayan sürdürülebilir bir konut politikası inşa etmesi gerekmektedir. Yukarıdaki politika önerilerinin, bu yönde atılacak somut adımlar için ışık tutacağı ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Afete Hazırlık ve Deprem Eğitimi Derneği, (2010), *Türkiye’deki Deprem Kuşakları*, 20 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ahder.org/turkiyedeki-deprem-kusaklari> adresinden erişildi.
- AFAD, (2023), *06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 - Mw: 7.6 Depremleri Raporu*, 20 Ekim 2023 tarihinde AFAD | deprem.gov.tr adresinden erişildi.
- AFAD, (2023), *Kahramanmaraş’ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni-36*, 23 Eylül 2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-36> adresinden erişildi.
- AFAD, *Deprem Nedir?* 28 Ağustos 2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/39500/xfiles/deprem_nedir.pdf adresinden erişildi.
- AFAD, *Türkiye Deprem Haritası*, 5 Eylül 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> adresinden erişildi.
- Akşam Gazetesi, Akşam 27 Aralık 1940 sayfa 6 | Gaste Arşivi (gastearsivi.com) adresinden erişildi.
- Akyıldız, Ş., Şafak, U., Özcan, K. ve Sert, A. (2023), *Deprem Sonrası Etkin Politika Tasarımları: İyi Uygulama Örnekleri*, 12 Eylül 2023 tarihinde <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/danismanlik/kamu-politikalari/deprem-sonrasi-etkin-politika-tasarimi-iyi-uygulama-ornekleri-v2.pdf> adresinden erişildi.
- Bilecen, T. (2016), 17 Ağustos 1999 İzmit Depremi’nden 23 Ekim 2011 Van Depremi’ne Kapitalizm ve Mülkiyet Hukuku Deprem ve Konut Hakkı, *İnşaat Yâ Resulullah*, (Der. T. Bora), İstanbul, 47-54.
- Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, *Büyük Depremler*, 23 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> adresinden erişildi
- Çoban, A. N. (2012), Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(03), 75-108.
- Ergünay, O. (2011), 1999 Depremleri Afet Mevzuatını Nasıl Değiştirdi: Mevzuat Açısından Neredeyiz? 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 11-14 Ekim 2011, Ankara, ODTÜ.
- Ergünay, O. ve Özmen, B. (2013), Afet Yönetimi Açısından Van Depreminden Elde Edilen Dersler, 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 25-27 Eylül 2013, Hatay, MKÜ.
- Ersöz, K. (2023), 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ’un ve Bu Kanun Kapsamındaki Hak Sahipliği Kurumunun Türk İdare Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, *İNÜHFD*, 14(2), 486-499.
- Ertürk, C. ve Topal, Ç. (2020), Post-Earthquake Housing Policy In Van: An Evaluation From A Social Policy Perspective, *İdealkent*, 11(30), 849-877.

- Giyik, C., Oygucu, R. A. ve Anıktar, S. (2022), Van İlının Afetselliği ve Afet Konutlarında Yer Seçimi Uygulamaları, *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 178-195.
- Giyik, C. (2024), 6 Şubat 2023 Depremi Sonrası Geçici Barınma Uygulamaları: Gaziantep Nurdağı Örneği, *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 10(1), 113-124.
- Gökçe, O. ve Tetik, Ç. (2012), *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*, Ankara: AFAD Yayınları.
- Haçin, İ. (2014), 1939 Erzincan Büyük Depremi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXX, S. 88, 37-70.
- İTÜ (2023), 6 Şubat 2023 Depremleri Ön İnceleme Raporu, [https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf](https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf) adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde erişildi.
- Kıral, Ö. (2001), 1939 ve 1992 Erzincan Depremleri Şehircilik Düzenimizde Hasar Yarattı mı? *Planlama*, 11-18.
- ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, (2011), *Tabanlı- Van (23 Ekim 2011) ve Edremit- Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu*, 20 Kasım 2023 tarihinde https://www.metu.edu.tr/tr/system/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf adresinden erişildi.
- Özel, M. (2023), Afet Yönetiminin İyileştirme Aşaması Bağlamında 2011 Van Depremi Sonrasında “Konteyner Kent” Uygulaması, *Türk İdare Dergisi*, S. 477, 11-34.
- Özkazanç, S. (2015), Sosyal, Mekânsal ve Ekonomik Boyutlarıyla Afetlerde Konutları. III. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, İzmir, Türkiye, 14- 16 Ekim 2015, 1-11.
- Özmen, B. ve Nurlu, M. (1999), *Deprem Bölgeleri Haritası ile İlgili Bazı Bilgiler*, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni, 32-35.
- Özmen, B. (2012), Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 55(1), 43-55.
- Polat, Y. ve Kartal, M. (2018), Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Modernleşme Bağlamında Dışa Kapalı Konut Üretimi, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(4), 63-75.
- Soylu, B. (2017), Deprem Sonrası Konut Politikaları: Türkiye Örneği (1992-2016), (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Sür, Ö. (1993), Türkiye’nin Deprem Bölgeleri, *A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2, 53-69.
- Sürmeli Söğüt, İ. (2023), Konut Hakkından Sosyal-Mekânsal Ayrışmaya: Karaman’da TOKİ’nin Lüks ve Sosyal Konut Uygulamaları. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.

- Şengün, H. ve Güleriyüz, D. (2016), Türkiye’de Afet Yönetiminde Bir Dönüm Noktası: 1992 Erzincan Depremi, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2, 857-869.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, (1993), *13 Mart 1992 Erzincan Depremi*, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023), 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 18 Kasım 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, (2020), *Kahramanmaraş İl Afet Risk Azaltma Planı*, 10 Kasım 2023 tarihinde <https://kahramanmaraş.afad.gov.tr/kurumlar/kahramanmaraş.afad/e-kutuphane/IL-PLANLARI/KAHRAMANMARAS%CC%A7-IL-AFET-RISK-AZALTMA-PLANI2022.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018), *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Konut Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 8 Kasım 2023 tarihinde [KonutPolitikalarıOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf](https://sbb.gov.tr/KonutPolitikalarıOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf) (sbb.gov.tr) adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (2023), Antakya’nın Deprem Sonrası Kent Planlaması İçin Bir Strateji Önerisi, *Şehir ve Bölge Planlama Dergisi*, 5(1), 96-105.
- Tercan, B. (2018). Türkiye’de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 102-120.
- TMMOB, (2010), *Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu*, Ankara: TMMOB Makina Mühendisleri Odası.
- Türkoğlu, N. (2001), Türkiye’nin Yüzölçümü ve Nüfusunun Deprem Bölgelerine Dağılışı, *A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 8, 133-148.
- Uğurlar, A., Özelti Ecerel, T. ve Gürel Üçer, A. (2018), Alt Konut Piyasaları Bağlamında Hanehalkı ve Konut Özelliklerinin İlişkisi: Ankara Örneği. *İdealkent*, 9(25), 800-833.
- Ulusoy, A. E. (2020), Türkiye’de Konut Politikaları: Tarihsel Süreç ve Aktörlerin Rolü, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), 87-123.
- Ulusoy, İ. (Mülakat yapan) & Keleş, R. (Mülakat yapılan), (2012), Depreme Karşı Planlı ve Akılcı Hareket Edilmeli, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 11-13.
- Yılmaz Şimşek, Z. (2021), Van’da Konut Üretim Faaliyetlerinin Kentsel Gelişmeye Etkileri (1927-2020), *Van YÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 747-782.
- Yüksel, A. (2001), 1939 Erzincan Depremi Hakkında Bazı Düşünceler, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, İstanbul: Globus Dünya Basımevi, 249-262.

